

СОДЕРЖАНИЕ

- Бела Барток**: «Народная музыка», Лекции, прочитанные великим венгерским композитором и музыковедом в Турции.
- Жигмонд Ласло**: Стихи и музыка. **Миклош Сабо**: Прозодия и догма. Обе статьи посвящены ритмике текста и мелодии.
- Пал Комар**: X-я симфония Шостаковича. Изложение дискуссии, прошедшей в Союзе советских композиторов.
- Жигмонд Ласло**: Глинка. — Стасов. — Воспоминания.
- Иштван Селени и Янош Барток**: Обработка «Микрокосмоса» Бартока на два фортепиано. В труде сравниваются обработка оригиналом, написанным на одно фортепиано.
- Все материала к творчеству Бартока**. Неизданное произведение для фортепиано; рецензия на игру Бартока.
- Янош Демень**: Янош Шепреди. Воспоминания об одном из застрельщиков сбора народных песен.
- Миклош Чиллаг**: Положение оперной культуры в провинции. — **Эдит Лекаи**: Конференция провинциальных оперных театров Венгрии. В этих двух говорится о репертуаре, труппах провинциальных оперных театров Венгрии.
- Иван Сзениш**: Несколько замечаний к вопросу танцевальной музыки.
- Лайош Варджи**: Данные о происхождении причитающих мелодий. — **Бенце Сабо**: Замечания к вопросу венгерских причитающих мелодий. Авторы этих двух, полемизирующих друг с другом статей, исследуют родственны ли венгерские причитающие мелодии с мелодиями угорских народных племен, живущих по побережью. Оби, или же с мелодиями азиатских турков.
- Эрвин Майор**: Неизвестная фотография молодого Баха в Будапеште.
- Критика**. — Музыкальная жизнь. — Известия.

SOMMAIRE

- Béla Bartók**: La musique populaire. Conférences du grand compositeur et musicologue hongrois faites en Turquie.
- Zsigmond László**: Poésie et musique. **Miklós Szabó**: Prosodie et dogme. Les deux études traitent des rapports rythmiques, entre le texte et la mélodie.
- Pál Komár**: La Xe Symphonie de Chostakovitch. Compte-rendu de la discussion qui a eu lieu à l'Union des Compositeurs Soviétiques.
- Zsigmond László**: Glinka. — Stassov. Commémoration.
- István Szelényi et János Bartók**: Les transcriptions de Bartók pour deux pianos du « Microcosmos ». L'étude compare la transcription avec l'original pour un piano.
- Deux contributions à l'oeuvre de Bartók**. Une pièce inédite pour piano; une critique de Bartók, pianiste.
- János Demény**: János Seprődi. Un pionnier de la recherche des airs populaires.
- Miklós Csillag**: L'opéra en province. **Edít Lékai**: Conférence des théâtres lyriques de province. Les deux articles donnent un compte rendu du répertoire et des ensembles des théâtres lyriques de province.
- Iván Szenes**: Remarques sur la musique de danse.
- Lajos Vargyas**: Contributions à l'origine de la mélodie des complaintes.
- Bence Szabolcsi**: Remarques sur le problème de la mélodie des complaintes hongroise. Les deux articles discutent de la question de leur origine, à savoir, si elle vient de la mélodie de la région ougrienne de l'Ob ou de la mélodie ancestrale turco-asiatique.
- Ervin Major**: Portrait de jeunesse inconnu de Bach à Budapest.
- Critique**. — Vie musicale. — Nouvelles.

ÚJ ZENEI SZEMLE

7-8.

1954. JÚLIUS—AUGUSZTUS, V. ÉVF.

SZÁM

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin-körút 9-11. Telefon: 221-285 — Kiadásért felel: a Lapkiadó Vállalat igazgatója. — Előfizetés és személyes ügyfélszolgálat: Posta Központi Hírlap Iroda, Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850. — Lapunk régi számai a Posta Központi Hírlap Irodánál, V., József Attila-u. 3. kaphatók — Csekk számla száma: 61.280 Kinyomott példányszám: 2000. — 542899 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

A MAGYAR ZENEMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

ADALÉK A SIRATÓDALLAM EREDETÉHEZ

A magyar siratóének oktáv-terjedelmű formáját Szabolcsi Bence állította párhuzamba egy chanti (osztyák) hősddallal az Ethnographia 1937. évfolyamában s ezt a párhuzamot használtam fel magam is Kodály-émlékkönyvbéli tanulmányomban. Ebben az összevetésben az ugor dallam 5., 4., 2. és 1. fokú zárlatainak 5., 4., 3 és 1. fok felel meg a magyar siratóban. A chanti dallamban mutatkozó kvart-megfelelés tehát már nem található meg siratóinkban. Viszont egy sor recitáló 12-es dallam tisztán őrzi ezt a megfelelést zárlataiban, sőt egyik-másik még a sorok utolsó fordulataiban is (a Kodály-émlékkönyvben 69. és 72. példám); egyesek az átalakulás útját is mutatják: ugyanannak a dalnak egy faluból való változataiban kiesett a 2. fokú zárlat és így ugyanolyan felépítésűvé vált, mint az ismert, oktáv-terjedelmű siratók, csak zárt, strofikus formában. (69—70. sz. példák u. o.) Mindez arra mutatott, hogy a zárlatokban jelentkező dallamrendszert egyes recitáló, strofikus dalok őrizték meg eredetibb formában, míg a sirató az obi-ugor dallamok egyéb sajátságait.

Azonban az a tény mégis megdölgőlt, hogy éppen a siratóban nem találtunk az oktávterjedelmű chanti-hősddallal pontosan egyező zárlatrendszert, holott egyebekben a sirató őrzi régies vonásokat. Ez a hiányzó láncszem bizonytalanná tette a magyarázatot, különösen korábban, mikor még csak a siratóra korlátozódott a figyelem. Ez okozta, hogy ellenvélemény, sőt vélemény-ingadozás is jelentkezett ebben a kérdésben. Szabolcsi 1933-ban mutatott rá először a sirató összefüggésére bizonyos pentakordterjedelmű, obi-ugor dalokkal, (minthogy akkor még csak Patkanov hűszegynéhány dallamát ismerte), a következő évben pedig felvázolta a finn-ugor népek dallamstílusát, melybe a regös- és gyermekdalokkal együtt siratónkat is besorolta, élesen elválasztva ezt a stílust a török-tatár ötfokúságtól. (Mindkét cikk az Ethnographiában.) Kodály 1937-ben megjelent összefog-

olásában kétségét fejezte ki Szabolcsi összevetésével szemben — éppen az anyag csekélyisége és a megfelelések vitatható volta miatt s az oktáv-terjedelmű siratóra hivatkozott, melynek alaphangra ereszkedő, moll-jellegű zárlataiban az ötfokúság maradványát látta s melynek akkor még nem ismertük megfelelőit a rendkívül kezdetleges, kis hangkészletű Patkanov-dallamok között. Szabolcsi az ellenvetés hatása alatt maga is megváltoztatta előző felfogását s Väisänen nagy, obi-ugor dallamkiadványáról írt ismertetésében már a következőket írja (Ethn. 1937.): »... a magyar-ugor siratódallam eredetében ötfokú, kétsoros melódia, mely alighanem a maga legteljesebb alakjában is e kétsoros képletből bővült, sorlehelyezés útján négy soros... formává.« »... alighanem megdől az a kapcsolat, melyet egyfelől a sirató, másfelől a regös- és gyermekjátékdallamok között... gyanítottunk; mert a magyar sirató nyilván nem tartozik ebbe a litániaszerűen építkező, finn-germán vagy óeurópai dallamcsaládba, hanem, mint a strofikus, ötfokú magyar melódika általában, keleti eredetű...« Szabolcsi saját véleménye alapján magam is kénytelen voltam 1946-ban úgy foglalni össze ezen kutatások eredményét, hogy az ötfokúsággal való kapcsolatot jelezsem — ha nem is ilyen határozottan: »A finn-ugorsággal való kapcsolatok ezidő szerrint még nem mutathatók ki. Szabolcsi megpróbálta a magyar siratót a vogulosztyák hősénekek egy csoportjával egyeztetni, de ez még nem látszik véglegesnek. Komoly nyomok mutatnak arra, hogy ez a dallamfajta is a török ötfokúságba vonható bele.« (A magyar népzene-kutatás, II. lap. Megjelent 1949-ben.)

Azonban éppen Väisänen nagyobb anyaga mutatja, hogy az obi-ugor dallamok nem ötfokúak; ami ötfokúnak nevezhető bennük, az elenyésző számú és egészen másfajta, mint a belsőázsiai stílus, s teljesen egyező jellegű a többi hexakord- vagy oktávterjedelmű ugor dallammal. Nem ötfokú az a bizonyos hősddal sem, amely szinte azonos oktáv-

terjedelmű siratónkkal, sem azok a dallamok, amelyek a kisebb, hexakord-terjedelmű siratónkkal hozhatók kapcsolatba; amint hogy ez a mi kisebb siratónk is teljesen skálaszerű, recitáló, és ugyanígy az oktávterjedelmű sirató felső része is: ezek soha, semmiképp sem mutatnak ötfokú jellegzetességeket, mindössze az alsó zárlatban lehet erről szó. Ez a körülmény, valamint az a lehetőség, hogy népzeneink többi típusára is ki lehet terjeszteni az ugor dalokkal való kapcsolatot, saját vizsgálataim alapján Szabolcsi korábbi álláspontja mellé állított, mint az Kodály-émlékkönyvbéli tanulmányomból kiviláglik. Szabolcsi viszont a legutóbbi, östörténeti vita alkalmával már nemcsak a siratót hozta kapcsolatba az ötfokúsággal — kiszakítva a finn-ugor dallamstílusból, mint fent idéztem — hanem magát az egész finn-ugor dallamvilágot is.

Ezek után lettem figyelmes az alábbi dallamra.

Sirató, Hódmezővásárhely
Recitativo

Kiss Lajos: Régi népdalok Hódmezővásárhelyről (1927) 86. sz.

Ez tehát sirató, az Alföldről, de 5., 4., 2., és 1. fokú zárlatai vannak, tehát pontos mása a chanti hősddalnak (csak moll-terccel, de ez nem döntő különbség az obi-ugor dallamok egészét tekintve),

s kétségtelenül nem ötfokú. Arról a vidékről néhány, hasonló felépítésű, recitáló 12-es is került elő (a Kodály-émlékkönyvben 69—70. és 74. példa). Ennek a siratónak létezéséről azelőtt is tudtam, de ez a különbség korábban nem tűnt fel nekem, tanulmányom írásakor pedig csak a fonográfrol lejegyzett, pontos közléseket vettem figyelembe. Viszont megbízhatósága a dallamhangok tekintetében nem kétséges. Kiss Lajos¹ gyűjteménye e tekintetben nem hibás, fogyatékosságai inkább a ritmus és prosodia terén találhatók, amit ez a sirató-közlés is mutat. (Bár ahhoz képest, hogy a rögtönzészzerű sirató hallás-utáni leírása, nem szakembertől elég jó lejegyzés.) Kiss Lajos maga jól tudta a sirató dallamát, saját anyjától, meg a szomszéd-asszonyoktól esténként, vagy a ház körül is sokat hallotta, nem szólva a temetésekről; ő maga is a hagyomány részese e tekintetben. S nem kisebbíti az adat értékét, hogy egymagában áll. Ugyanis ez az egyetlen alföldi siratónk.

Az ország szíve a fejlődésben mindig az élen jár, ebből viszont az következik, hogy régi hagyományban a legszegényebb. De ez nem jelenti azt, hogy amit itt találunk, az kevésbé jellemző, mint az erdélyi, vagy a dunántúli jelenségek. Sőt ellenkezőleg, éppen a nagy, központi terület őrízheti épebben a jelenségeket — amíg őrzi — és a széleken, a relictumterületeken mehet végbe sajátos fejlődés. Ez igazolódott be a népdalok főzáratainak különbségében is: a kvintváltás bizonyossága szerint az Alföldön, gyakoribb 5. fokú főzárlat az eredetibb az erdélyi 3. és a dunántúli 1. fokkal szemben, holott jóval kevesebb példa képviseli, mint amazokat. A sirató esetében is ez lehet a helyzet: az ugor dallammal és társaival való összehasonlítás alapján ez az egyedülálló, alföldi adat látszik eredetinek a somogyi, nyitrai, ungi és erdélyi változatokkal szemben. (Ez nem vonatkozik az innen származó, kisebb, hexakord-típusra, mely ebben a típusban szintén eredeti formát őrzi.)

Úgy véljük tehát, hogy a hódmezővásárhelyi siratóéneken megtaláltuk azt a hiányzó láncszemet, amely teljessé teszi azt a kapcsolatot, mely siratónkat a nem-ötfokú, obi-ugor dallamvilághoz kapcsolja s megerősíti azt a feltevést, hogy a siratóban és a vele rokon dallamokban népkultúránk örökhatás-előtti, ugor rétegét kell látnunk.

VARGYAS LAJOS

¹ Hódmezővásárhelyi származású ny. műzeumi igazgató, Kossuth-díjas néprajzos, a tudományok doktora.